

FLEURS DU MAL

Božo Vodušek

Moje srečanje z Baudelairjem sega v tisto davno leto 1922, ko sem si kot študent kupil v poceni Manzovi izdaji njegove »Fleurs du mal«. V svoji mladi želji, ki me je gnala iskat vtelešene zglede lepote in spoznanja, sem dotakrat prehodil že vse bližnje okraje domače in tuje poezije, ki so mi jih odpirali preteklost, čas in okolica. Ampak ta krog je bil vendarle omejen po svoji tradiciji, in čeprav sem od vrhov tradicionalne klasike prišel že do Murna, Župančiča in naše lirike povojnih dni, čeprav sem že odkril čudovito poezijo Hölderlina in manj znano nemško zgodnjo romantiko, našel Nietzscheja in Rilkeja in Trakla in še koga od njihovih vrstnikov, sem vendarle čutil, da mi bo vstop v srce svetovne in obenem moderne literature ostal zaprt brez spoznanja velike francoske poezije, ki je dala smer vsem novim poetičnim prizadevanjem. To sem slutil iz prevodov in to me je nagnilo, da sem svoj petošolski študij francoščine, ki se je začel s »Paul et Virginie«, nadaljeval naravnost s študijem Baudelairja in Rimbauda.

Dogodki življenja in potek časa spreminjajo mladeniške predstave o spoznanju umetnosti, spremenjene sodbe ohladijo odnošaje, ki so sloneli zgolj na entuziazmu ali na kakšni nebistveni privlačnosti, s tem pa zabrišejo tudi spomin na prvotna doživetja. Nenavadni vtis pa, ki ga je napravila name Baudelairjeva poezija, je ostal v meni ravnotako živ, kakor je bil tiste dni, in kadar vzamem v roke drobni zvezek njegovih pesmi, ki me je spremljal skozi vsa leta, se zmeraj na novo zavem, da je ena od redkih knjig, ki deluje name vsakokrat z enako, nezmanjšano močjo.

Če se potem vprašam zakaj, in če pomislim, da nikakor nisem njegov edini občudovalec, ampak da pišejo o njem doma in na tujem obširne analize in razlage, se mi zdi, da ima slava Baudelairjeva, danes po sto letih od izida njegovega dela, zelo globok in zelo splošen vzrok. Vkljub vsem dogodkom, ki so sledili, in vkljub revolucionarnemu razvoju poezije v našem stoletju pomenijo njegove pesmi še danes najpopolnejše poetično vtelešenje cele vrste problemov, ki mučijo zavest

modernega evropejskega človeka. Rad bi razložil nekoliko bliže to misel in obenem, izhajajoč iz lastnih doživetij, po svoje osvetlil Baudelairjevo vlogo in vpliv v naši domači poeziji, ki se ponavadi le preveč formalno obravnavata.

Tisto, kar me je takoj pri prvem branju Baudelairja najbolj prevzelo in kar ga po moje najprej loči od vseh prejšnjih poetov, ki so živeli in ustvarjali v drugačnih časih, je njegova obsedenost od praznote življenja, združena z nenehajočim strahom pred smrtjo, čeprav se po goli logiki ta dva občutka pobijata. Mislim, da bi se zelo motili, če bi iskali v takšnem osnovnem razpoloženju poetovem nekaj patološkega in ga skušali zgolj individualno razlagati. Ne smemo pozabiti, da pade Baudelairjevo življenje v čas po zlomu heroičnih meščanskih iluzij, kot pravi Lukács, in da je takrat, ko je dozorel, tudi že splahnel val romantike, ki je mimo neusmiljene resničnosti nasprotij polne moderne ere ustvaril vsaj privid novega življenjskega zanosa. Če torej naletimo v Baudelairjevi poeziji na osnovni ton življenjske praznote in strahu pred smrtjo, je to naravnost odsev celotne duševne situacije evropejskega intelektualca, ki se je znašel brez moči v idealov oropani družbi druge polovice preteklega stoletja. Individualni odgovor poeta v tem položaju je neizogibno občutek praznote, in ker je bila življenju vzeta zavest polnosti, reda in rešljivosti nasprotij, zgubi tudi smrt svoj naravni pomen končne dopolnitve vsega živega ali pa svoj heroični pomen žrtve. Zato odpade pri Baudelairju vsaka klasična, goethejanska spravljivost smrti in vsaka njena entuziastična romantična glorijska, ostane samo črna tema in kvečjemu usmiljeno otožno zavidanje tistih, ki jim je skrit njen grozotni obraz za meglicami prividov. Intenzivnost občutka smrtne teme se da seveda razložiti le s stopnjevanim doživljanjem, enako stopnjevanim, kakor se kaže v neznosnem občutku življenjske praznote, in pretresljiva podoba te dvojne navzočnosti v človekovi zavesti je brez dvoma prvi razlog novosti in slave Baudelairjeve poezije v svetovni literaturi.

Vendar že naslov zbirke: »Fleurs du mal« (Cvetje hudega) priča, da je nenavadna tematika Baudelairjevih pesmi preozko karakterizirana s samo ugotovitvijo takšnih dveh temeljnih občutkov. Pekoča naveličanost nad življenjem in uročenost od smrtne groze sta sicer uvod in finale v poetovem subjektivnem, čustveno miselnem kompleksu doživljanja sveta, sta pa vkljub vsemu le dve posamezni pošasti v njegovem velikem panoptiku Slabega. Z mislijo, ki je ostra kot secirni nož, odkriva Baudelaire na dnu, v koreninah realnega sveta neozdravljive, rakaste rane, ki okužujejo s svojimi sokovi cvetove življenja, in pod zapeljivo privlačnostjo cvetov vidi povesod prežeči strup razočar-

ranja in kesa. Kdor ne pozna Baudelairjeve knjige, bi se morebiti spomnil pri takšni označbi prvi hip na romantično svetobolje, ampak ne le, da se veže svetobolje romantikov s hrepenenjem po smrtni tolažbi, kar je pri Baudelairju ravno nasprotno, sama realnost sveta, ki ga zavrača, in odnošaj do njega sta čisto drugačna. Je to svet moderne civilizacije velikih mest, svet mrzličnega dela in uživanja, lakomnega bogastva gospodarjev in poželjive revščine sužnjev, hrupen in nenasitljiv, in vendar v svoji zavesti načet od gnilobe in trudnosti. Izredna ustvarjalna moč Baudelairjeva se kaže v sugestivnem poetičnem obvladanju tega sveta, v tem, da je znal v popolne umetniške podobe predstaviti neopisane elemente slabega in grdega, ki jih rojeva moderna civilizacija, in tako kot prvi mojstrsko vključil v poetično tematiko to za poezijo do takrat neosvojenno področje. Ampak da se mu je to posrečilo, temelji na posebnem odnošaju poeta do takšne resničnosti: kakor jo očitno zavrača kot slabo, se čuti hkrati nerazdružljivo zvezanega z njo, vse njene krivice in pregrehe, njeno nenasitljivo poželjivost in trudnost čuti kot svojo usodo in vsebino svoje duše. Zato se včasih zdi — in nekatere pesmi z izzivajočimi demoničnimi invokacijami so gotovo še posebej k temu pripomogle — da gre pri poetu za nekakšen nihilističen anarhizem, in zato ga več ali manj vsi šolski učbeniki literarne zgodovine štejejo za dekadenta. Kdor pa je v resnici sprejemljiv za poezijo in kdor vsaj približno ve za njeno nastajanje, bo čutil v poetovem — pa najsi že objektivno pretiranem — zenačevanju z realnim svetom slabega in grdega, ki ga upodablja, pravo skrivnost njegove velikosti. Brezobzirna odkritosrčnost nasproti sebi in pa občutek sokrivde za vse tisto slabo in grdo, ki ga opeva in opisuje, sta osupljiva revolucionarna novost Baudelairjeve umetniške osebnosti. Ko prebiramo njegove pesmi, smo priča nenavadnemu prizoru, da je poet postal svoja lastna žrtev, da je svojemu neusmiljenemu nagonu upodabljanja daroval svoj zadnji ponos in sram in zadnjo krinko samoopravičbe: kaže se nam v vsem kalnem življenjskem pohlepu in sovraštvu, v vsi revščini in ponižanju golega človeka, ki ga ženejo in stiskajo strahotne sile Slabega. Ceno človeške žrtve plačuje umetniška zmaga: vse to, njegova lastna grdota in grdota sveta zunaj njega, se po čudoviti magiji spreminja v ponosno umetniško lepoto, ko se je posrečilo poetu, ki se je zagrizel prav v dno življenja, potegniti iz njega in upodobiti njegove temne pošasti. S svojo posebno sprejemljivostjo za temo in rane modernega življenja in svojim prizadevanjem, da jih umetniško premaga z njihovo upodobitvijo, stoji Baudelaire tako na začetku in v sredi moderne fantastike Slabega, ki spremlja še

zmeraj nerešene družabne, moralne in spoznavne konflikte našega časa.

Enako tragično napet kakor v svojem gledanju na življenje in smrt, na zunanji svet in na lastni jaz je Baudelaire v svojem doživljanju erotike. Prav erotika zavzema — kakor je pri vsakem poetu razumljivo — velik del njegove tematike, saj je ljubezen v vseh svojih oblikah eden od pglavitnih elementov človekove čutno duhovne zavesti, ki jo poezija oblikuje. Za razloček od prejšnjih velikih poetov in v skladu z odvrnitvijo od krščanske metafizike manjka pri Baudelaireju trubadursko viteški kult ženske, ki je od Danteja do Goetheja, od Beatrice do Gretchen in še skozi vso romantiko ustvarjal v bistvu nespremenjen erotični ideal. Tudi tukaj je Baudelaire prvi med modernimi poeti, pri katerem se kaže obračanje k drugačnemu, čutno poganskemu idealu ženske, odgovarjajočemu družabnim in duhovnim premikom, ki jih je rodil moderni čas. In vendar se v tej erotični poeziji jasno kaže, da so sile, ki gredo za novo kristalizacijo ljubezenskega doživljanja, v celoti in individualno še dosti preslabe, da bi mogle pripeljati do zaželene harmonije. Zavest splošnih življenjskih nasprotij, ki se zdijo nerešljiva, občutek splošne praznote in nezmiselnosti preprečuje vtelešenje novega ideala, zrušitev prejšnjega pa nazadnje povzroči, da zmaga njegov potlačeni negativni pol. V Baudelairejevi erotiki bruhne na dan vse tisto, kar so prejšnje spiritualistične dobe nakopičile v podobi ženske demoničnega in zavrženega, sama erotika se mu spreminja v pregreho in pošast, v obsedenost in bolezen, in nič čudnega ni, če se mestoma prikaže v takšni črni noči še neprimerno bolj poduhovljen ženski ideal od tradicionalnega, nekakšna angeljska glorifikacija spričo morečega občutka gnusobe in krivde. Kakor pa je boleče stopnjevan poetov dualistični razkol med telesom in duhom, z njim samim še niso zajete vse neusmiljene sence njegove erotične tematike, ampak lahko razločimo v njih hkrati podobo boja med spoloma, tega večnega in še posebej modernega boja, v času ko ga je zaostriilo razpadanje patriarhalnih družabnih tradicij. In spet je Baudelaire osupljivo nov in revolucionarno brezobziren, ko sprejema v svojo ljubezensko tematiko boj in sovraštvo; pravtako moderen in brezobziren kot je v svojem upodabljanju prepovedane ljubezni, ki jo občuti kot vtelešenje človekovega upora proti absurdni krivičnosti usode in gluhi tiraniji družbe, pa tudi kot simbol za njegovo hrepenenje po nespolnjivem. Baudelairejeva erotična poezija je v celoti daleč proč od vsake šablonsko povzete enostavnosti in njen krčeviti razpon od poganske čutnosti čez orgiastično demoničnost in skesano zatekanje k angeljskim prividom, čez sovraštvo in upor do absolutnega hrepe-

nenja jo dela podobno tragični drami, v kateri moderni bralec nehote najde elemente svojih lastnih nasprotij.

Morebiti je ta moj kratki poskus, kako karakterizirati poeta »Fleurs du mal«, presubjektivni, na vsak način pa se zavedam, da je nepopoln, ker sem hote izpustil vsako obravnavanje njegovih formalnih novosti, vseh posebnosti njegove tehnike in njegovega stila. Izpustil sem tudi še marsikaj drugega, vsebinskega, kar bi terjala natančna portretna študija: dopolnitev njegovega dela s pesmimi v prozi, njegove prevode in kritike, njegovo navezovanje na Bertranda, Poeja in de Quinceya, predhodnike in brate v »zavrženi«, halucinatorični poeziji, in sam opis njegovega življenja in njegovih človeških stikov. Pa saj to so stvari, ki zahajajo v območje biografije in podrobne literarne zgodovine in sugestivna umetniška moč, ki jo ima Baudelairjeva pesniška zbirka, katere stoletnico letos slavimo, je od njih neodvisna. V poglavitnih potezah sem želel analizirati le neposredni vtis, kakršnega je napravila Baudelairjeva poezija name že v moji zgodnji mladosti in s katerim je vplivala na moj umetniški razvoj, podobno najbrž kot na razvoj mojih vrstnikov. Mislim, da smo bili prva slovenska generacija, ki se je do dobrega spoznala z njim in ki ga je postavila v resnici med svoje velike mojstre. Zdi se mi, da ima to svoje globoke časovne vzroke, ki sežejo precej dalj kot samo do splošne kulturne preorientacije, ki se je izvršila pri nas po prvi svetovni vojski od zgolj nemške kulture k svetovni in posebej k francoski. Šele po prvi svetovni vojski so se namreč jasno pokazali v našem življenju takšni družabni in duhovni premiki, ki so nas napravili sprejemljive za Baudelairjevo umetnost. Zato da je lahko delovala Baudelairjeva poezija na nas z vso svojo močjo, so morali biti podani pri nas podobni življenjski elementi, kakršni so rodili njo samo. Zaostalost in provincialnost našega družabnega in duhovnega življenja v preteklosti je pač očitna, če pomislimo, da je približno v istem času kot »Fleurs du mal« izšla pri nas zbirka Jenkovih »Pesmi« kot naša takrat najboljša in najbolj moderna poetična knjiga, in da je bil Stritar s svojim programom romantičnega svetobolja in prvimi zarodki nekakšne družabno kritične poezije šele komaj pred vrati. Takrat o kakšnem vplivu ali sorodnosti z Baudelairjem sploh ni mogoče govoriti, neglede na to, da je moralo biti »Cvetje hudega«, ki se je rodilo v Zorinovem Parizu, vsaj Stritarju dostopno. Še pozneje, v naši »moderni«, zastonj iščemo globljega vpliva te poezije — en sam baudelairjanski motiv iz Župančiča mi je živo pred očmi — saj se problematika, kot jo kažejo Baudelairjeve pesmi, takrat v času, ko je bila dosežena pravzaprav šele prva stopnja v materialnem razvoju našega naroda in so se zbirale

vse sile za njegovo uveljavitev, še ni mogla razločno pokazati našemu človeku in zato tudi ne našemu poetu. Šele v dobi začćenjanja svetovnih preobratov, v dobi velike duhovne krize je stopila Baudelairjeva poezija tudi na naša tla. Če danes gledamo nazaj na pot, ki smo jo prehodili pod poetičnim vodstvom Baudelairjevim, ne bomo krivili velikega mojstra svetovne literature za zavest človekove življenjske ogroženosti in Slabega in težko rešljivih nasprotij, ki je padla tudi nam samim v delež, ampak vemo, da ostajamo njegovi dolžniki za nauk in zgled umetnosti, ki je sredi vseh zunanjih in notranjih nasprotij iskala odrešitev v brezobzirni izpovedi. Vsaka velika umetnost, pa naj se zdi za površnega gledalca še tako temna in brez življenjskega upanja, očiščuje in pomaga življenju s svojo nadpovprečno, v dno segajočo odkritostjo in med take očiščujoče izpovedovalce, ki jih bodo gotovo slavili še novi časi z novo življenjsko harmonijo, spada ne zadnji v vrsti Baudelaire.

IZ BAUDELAIROVE LIRIKE

POGANOVA MOLITEV

Ne ugasni! Ne umakni plamena,
ogrej mi otrplo srce;
ne izpusti sla željnega plena!
Neusmiljena, usmili se me!

Boginja, v zraku razlita,
ti ogenj v naši temi!
Glej! Z bronca je pesem ulita,
ki z njo te skesanec slavi.

Večna kraljica mi bodi!
Telo siren si sposodi,
mesa, polti žametni čar;

natoči sanj gluhih mi v dar,
ki vino skrivnostno jih skriva,
brez dna, o sla neoprijemljiva!

Prevedel Božo Vodušek